PASCHALIS NAPODANI

P. Eloquentiæ, atque Hiſtoriarum Profeſſoris

DE VARIIS

LATINÆ LINGUÆ VICIBUS

ORATIO

Qua Adoleſcentibus humaniorum litterarum ſtudia auſpicantibus proluditur.

NEAPOLI MDCCLXII.
Typis BENEDICTI GESSARI.
SUPERIORUM FACULTATE.

Digitized by Google

Digitized by Google

NUNTIO MARIAE
POSIO
BRANCACIANAE BIBLIOTHECAE PRAEFECTO.

NICOLAUS GEORGIUS
S. D.

VIdeo ſaepenumero, Nunti Doctiſſime, idque non ſine indignatione nonnullos, qui, cum ſuos velint gnatos optima latinitate imbutos, eos tamen ad vilium aeruſcatorum (quibus praeter unam ſpem lucelli ſuis artibus comparandi nihil boni ſupereſt aliud) ad horum, inquam, ſcholas quotidie celebrandas paternâ ſeveritate com-

Digitized by Google

pellunt. Ac ſane iſtius conſilii haud aliam vulgo afferunt cauſam, niſi quod exiſtiment tanti non eſſe moliminis, adoleſcentes in addiſcenda Romana lingua inſtituere, ac dirigere. Verum ii quam peſſimo id ſentiant publico, & ſani omnes intelligunt, & tu ipſe perbelle noſti. Hinc enim plerunque praepoſtera ſtudiorum ratio exiſtit, hinc miſerrima illa in ſtudiorum exitu juventutis fruſtatio. Hic autem expoſtulare mihi tecum liceret de quorundam inſcitia, qui, cum vix a limine, ut ajunt, ſalutarint latinas muſas, neſcio qua ſibi fronte quandam quaſi ἐπαρχίαν διδασκαλικὴν uſurpant, aç tantum non Dictatorio ſupercilio tuentur. (At iſti, libere dicam, ingenuae diſciplinae corruptores in malam, ſi lubet, abeant crucem, neve prava inſtitutione ephebiam ulterius eant peſſumdatum.) Sed nolo tibi plura ea de re obtrudere, cum ſaepiſſime in iis ſermonibus, quos mecum pro tua humanitate habere ſoles, aperte prae te quidem ſemper tuleris, ejus te eſſe ſententiae, ut ſuam Magiſtri dignitatem decore tueantur, non uno litteraturæ genere inſtructos eſſe oportere: quod ego ſic interpretor, eos linguae latinae penitus gnaros requiri. Nec enim diverſum quiddam haec duo ſignificare mihi videntur. Quamobrem ſatis mirari haud queo, cur nulluſdum

ex-

Digitized by Google

extiterit hac in urbe, qui lautioris, quam dixi, doctrinae ſupellectilis aliquod proferret ſpecimen, quod ceteris munus idem palaeſtrae obeuntibus veluti fax anteambulo praeluceret. Neque enim ferendum eſt, qui huic praeclaro ſtudio navant operam, eoſmet, quae ſint illius primordia, ac progreſſus, ignorare, atque ad tot exquiſitarum dapum lautitias illotis, ut dicitur, manibus accedere. At bene fuit, quod Paſchalis Napodanus Amiciſſimus Noſter hac ſane quantivis pretii oratione (quam in vulgus edere e re maxime ſtudioſae pubis fore non vana fuerat conjectatio) diverſas per varia tempora Latii ſermonis vices tanquam in tabula effictas tironibus ad contemplandum ſuis propoſuit. Ac profecto nunquam te ſatis laudaverim, qui, ut in lucem iſthaec lucubratio prodiret, non mea fecit ſuaſio, ut probares, ſed tuum ipſius Judicium. Itaque nihil habui antiquius, quam tibi, prout juvenem decet, majori obtemperare. Sic enim ſemper ego animum induxi meum, quae tibi ſemel fuerint probata, ea perinde apud me eſſe debere, ac ſi e Phoebi cortina ipſa exciperem. Nam ut mihi, quod noſtri homines vere de te praedicant, tantundem fateri liceat, acerrimo tuo ingenio nihil equidem praeſtantius novi, judicii vero maturitate tanta polles, ut nullius

aeque

Digitized by Google

aeque, ac tua, apud me valeat auctoritas. Annon igitur propterea maximopere laetandum eſt, quod hac de vulganda Oratione Auctor ipſe prius, & fundus mihi fueris? Ea ſiquidem ratione a turpi mangonum artificio ultro me ſat, opinor, abſolves, dum eas tibi merces oblatum ivi, quarum tibimet ipſe antea optionem feceris. Verum de Oratione jam ſatis. Unum, ne diutius te morer, poſtremum addo, teque oratum volo, ut illam tuam, quam dudum affectam habes in forulis, *Hiſtoriam de Paroeciarum origine*, ad umbilicum quantocius perducas, neve ſerius Eccleſiaſticae antiquitatis amatoribus tantum invideas cimelium. Hoc ſi feceris, expectationem, quam de te praeclare concitaſti, pluribus, mihi crede, vinces modulis, nedum adaequabis. Vale.

Digitized by Google

ORATIO.

PHidias, nobilis ſtatuarius, cum Minervæ ſignum ex ebore pulcherrimum finxiſſet, ſui ſimilem ſpeciem clypeo illius tanto artificio incluſiſſe narratur, ut, ſi quis eam diſſoluiſſet, totius machinæ luxarentur commiſſuræ, atque omnium membrorum venuſtas tolleretur. Poſtquam litterarum ſtudia per barbarorum incurſiones intermortua ſingulari Dei beneficio tanquam ab inferis excitata revixerunt, & ingentibus doctorum conatibus inſtaurata ad ſummum ſplendorem pervenerunt; opus abſolutum cenſeo, quod Phidiæ, Polycleti, Lyſippi, & ſexcentorum inſignium opificum ſtatuas longe antecellat. Atque, ut fatear, cum illi inſaniſſimas librariorum oſcitantias correxerunt, cum disjecta coagmentarunt ſcriptorum membra, cum atro denique pulvere ſordeſcentia volumina ab ſqualore, & ſitu vindicarunt, quid aliud, niſi ſtatuam omnium formoſiſſimam, & quovis pretio comparandam feciſſe exiſtimandum eſt? Jam vero bonarum artium ſtudiis Latinam Linguam tam affinem reor,

tam

Digitized by Google

tam conjunctam, & quaſi cognatam, ut nec Phidiæ imaginem Minervæ ſimulacro tantum connexam, coarctatamque fuiſſe crediderim. Sic enim ſtatui mecum, omnes omnium ſcientiarum, atque artium diſciplinas ſine penitiſſima ſermonis illius notitia neque addiſci, neque retineri, neque poſteritati fideliter atque integre tranſmitti poſſe. Taceo voluptatem, qua tantum interdum afficior, ut me Tullium, Livium, Horatiumve quotidie lectitantem amabilis quædam ludat inſania. Quid ſi veram germanamque pronunciationem pulchre calleremus? Cygneam catilenam meo quidem judicio facile ſuperaremus: nunc enim vix umbra, & imaginibus utimur, nemo omnium tamen eſt, Latiali lingua vel leviter imbutus, qui dulciſſimi ſermonis illecebras non perſentiſcat, & magno opere delectetur. Hujus igitur nitidiſſimæ linguæ varias diverſo tempore vices cognoſcite, Adoleſcentes, ut, quid ſit melius, quid utile, quid non, tamquam in ſpeculo videntes, aureæ Latinitatis lepores, ac veneres facilius deguſtetis.

Romanæ linguæ, ſicut & Imperii, origo admodum obſcura, & ab humili ducta, armorum potentia & finium prorogatione tantum ſuccrevit, ut cultiores terras invaſerit, eaſque regnorum multitudine mirum quantum diſſitas, & ſermonum varietate prodigialiter ſegreges reddiderit priſcæ mortalium gentis inſtar (*a*) *unius* pæne *labii*, & artiſſimo quodam concordiæ vinculo copularit. Quapropter egregie Plinius (*b*) Romanorum beneficentiæ tribuit, quod tot populorum diſcordes feraſque linguas ſermonis commercio contraxerint ad colloquia, & humanitatem homini dederint. Ac, ne de via longius deflectam, ut ipſi Romani agreſtes olim fuerunt, &

(a) *Gen. XI.*

(b) *Lib. III. c. V.*

& incu'ti, ita illorum lingua principiò rus & ſtivam olebat. Quare ipſæ XII. Tab. leges, quas omnium philoſophorum bibliothecis anteponendas Cicero (*a*) cenſuit, quaſque verborum proprietatem religioſiſſime ſervare viri docti paſſim fatentur, infantiam quandoque ſapiunt, & ſubruſticum quiddam ſonant, ac peregrinum. Quid autem dicam de illis verborum fœtoribus, quos Accius, & Pacuvius evomere viſi ſunt, cum in M. Catonis orationibus, quem una cum Ennio *ſermonem patrium ditaſſe* Horatius ad Piſones teſtatur, horridiora quædam verba Cicero deprehenderit? Verum danda eſt antiquitati venia, nec, quod cum ita locuti ſint, venerandorum cinerum multa jam ſæcula placide condormiſcentium requies ſollicitanda. Sic enim & cum potentiſſimis imperiis comparatum fuit, ut ab exiguis profecta initiis mox fama nominis ſui mirifice inclaruerint. Eodem linguæ pacto rudes naſcuntur domi, deinde ab uſu „ quem penes arbitrium eſt, & jus, & norma loquendi „ (*b*) ſenſim perficiuntur, & maturitatem ſuam accipiunt. Hoc etiam Horatio inſediſſe opinor, cum cecinit in Arte:

Ut ſylvæ foliis pronos mutantur in annos,
Prima cadunt: ita verborum vetus interit ætas,
Et juvenum ritu florent modo nata, vigentque.

Quod quidem de Latina Lingua veroſimilius factum oportuit, quippe cum ea ex variis finitimorum populorum ſermonibus confluentium in idem aſylum, ab Romulo adjiciendæ multitudinis cauſſa apertum, coalucrit. Quidſi ex Etruſcæ corruptela potiſſimum conflatam demonſtraverim? Næ mihi magnas referetis gratias, qui

 ab

(a) *De Orat.* 1. 44. (b) *Horat. in Arte.*

Digitized by Google

ab Oriente, unde vetuſtiſſimæ linguæ ex quodam veluti fonte profluxerunt & ubi Tyrrhenica * etiam ortum habuit, ultimam Latinitatis originem arceſſiverim. Ac primum pleraque inſtituta Romani, veluti ſellam curulem, togam prætextam, & duodecim lictores bis ſenos illius populos referentes ex Etruria acciverunt; deinde lingua, qua de nunc agimus, nata eſt in Tyrrhenorum ſolo, qui ad utrumque mare totam ferme Italiam olim habitarunt; poſtremo plurimæ Latinarum vocum originationes ex Tyrrhenia commodius deſumuntur. (1) At neque illud præteribo, quod ſententiæ meæ velut cumulus accedet, divinum litterarum inventum, teſte Mazochio, (a) a Pelaſgis, quos eoſdem ac Noachidas Phalegici temporis eſſe voluit, diu ante Cadmum in Tyrrheniam importatum, & poſtmodum a Tyrrhenis cum Latio fini-

(1) Cum perſpicuus D. Iſidori locus ſeſe mihi obtuliſſet, non potui, quin huic ſententiæ acquieſcerem. Is enim lib. IX. c. I. cum ex quorundam opinione quatuor Latinas Linguas, ſeu potius ejuſdem linguæ viciſſitudines diſtinxiſſet, *Priſcam*, *Latinam*, *Romanam*, & *Mixtam*. *Priſcam* eſſe ait, qua vetuſtiſſimi Italiæ populi ſub Jano, & Saturno ſunt uſi: *Latinam*, qua ſub Latino & regibus Tuſciæ ceteri in Latio loquebantur; *ex qua* (inquit) *fuerunt* XII. *Tab. conſcriptæ*: *Romanam* denique (nam de *Mixta* alibi) quæ poſt Tarquinios in Pop. Rom. viguit; quam & Ennius, Plautus, Terentius, Cicero, aliique optimæ notæ ſcriptores uſurparunt. Viden', ut ex Latina, quæ ſub Tuſciæ regibus obtinebat, ortum habuerit Romana, quam nos communiter *Latinam* vocare conſuevimus.

* *Tyrrheni enim ex urbe Raſena, cujus poſitum inter Niniven, & Chale Moſes Gen. X. II. aſſignat, Nemrodo inſanæ illi turri ſubſtruendæ comites & adminiſtri, poſt Babelicam calamitatem erroribus multiplicibus jactati, in Italia poſtremo conſtiterunt.*

(a) *In Tab. Herac. p.* 120. *n.* 7.

Digitized by Google

nitimiſque populis communicatum *. Quid igitur miramur, ſi Romani ab Etruſcis licet maximam partem, uti ſit, immutatum, & corruptum ſermonem acceperint?

Verum ab obſcuris tandem, & humilibus Latinitatis incunabilis avocemus animum, & orationem, atque ad aureum ejus ſæculum, & quaſi quandam virilitatem deſcendamus. Poſtquam enim a Grajis, quibus ingenium Muſa dedit, & ore rotundo loqui, eloquentiam Romani, & cetera pacis ornamenta mutuati ſunt, tum incredibile dictu eſt, quot incrementis eorum lingua aucta fuerit, & quanto elegantiarum penore referta. Plautus inde, Terentiuſque, optimi Latinitatis auctores, facilem Latine loquendi viam poſteris communientes, gratiis plenas & Attica feſtivitate conditas fabulas dederunt. Deum immortalem! quot ex ultima Hiſpania Galliaque Romam adventarunt, ut politiſſimum Romanæ hiſtoriæ ſcriptorem Livium unice ſpectarent? Quot elaboratas ingenio, & induſtria perfectas orationes Romana roſtra reddiderunt? Quam jure meritoque M. Tullius Marti, Bellonæque, & univerſo Deorum bellatorum concilio receptui cecinit:

Cedant arma togæ, concedat laurea linguæ.

Ergo cum tantus Latinæ Linguæ nitor acceſſiſſet, populis in beneficii loco numeratum eſt, ut illa uterentur. *Cumanis*, inquit Livius, (a) *petentibus permiſſum eſt, ut publice Latine loquerentur, & præconibus Latine vendendi jus eſſet.* Ex his certiſſime mihi perſuadeo, Romanos, quibus

* *Nec quidquam obeſt, quod idem in Spic. Bibl. t. 1. adſtruit, characteres Pelaſgicos a Tyrrhenicis diverſos fuiſſe: ii enim uſu tot populorum, ut idem in Tab. Herac. comm. l. c. obſervat, facile immutari potuerunt.*

(a) *Lib. 1.*

producendorum finium acris incubuit cura, a communicanda cum finitimis lingua diu ſe ſe abſtinuiſſe. Nimirum illud veriti ſunt, ne ſua ipſorum lingua in diverſos transfuſa ramos a priſtino quamplurimum colore, velut aurum in plura fruſta comminutum, deficeret. Ac, ſi id non erit, cur non arbitratu ſuo Cumani Latinam uſurparunt; ſed ad iſtud venia Pop. Rom. opus fuit, ac permiſſu? Porro hæc Livius narrat ſub annum DLXXIII.; ut inde liquido appareat, vel Punica poſt bella, aucto ſatis imperio, Romanam linguam ne tranſverſum quidem unguem a patrio ſolo diſceſſiſſe. Per Italiam certe, Latino ſermone quam maxime florente, alias ab aliis linguas percrebuiſſe accepimus. Quamobrem Q. Ennius apud A. Gellium (*a*) *tria corda habere ſeſe dicebat*, *quod loqui Græce*, *Oſce*, *& Latine ſciret*. Etruſcos autem ad multam Romanorum ætatem (11) propria lingua uſos, præter Dionyſium Halicarnaſſenſem, quem laudat Muratorius, (*b*) teſtantur ſexcenti tituli, qui ex ejuſdem ſententia non ad antiquiſſima Tyrrhenorum tempora pertinent, ſed aut libera, aut jam inclinante Rep. inciſi ſunt. Præterea clariſſimi duo ſcriptores Livius & Strabo, Oſcam, quam Mazochius (*c*) aut eamdem, quæ Tyrrhenica, aut hujus dia-

(11) Ætate Gellii, qui ſub Antonino Pio floruit, Tyrrhenica lingua, & Gallica in uſu fuiſſe videntur; nam lib. XI. 7. refert, veterem celebratumque hominem in cauſſis, ſed repentina, & quaſi tumultuaria doctrina præditum, cum apud Præfectum urbis cauſſam agens quaſdam exſoletas voces uſurpaſſet, cachinnis exceptum, *quaſi*, inquit, *neſcio quid Tuſce*, *aut Gallice dixiſſet*.

(a) *N. A. XVII.* 17.

(b) *Antiq. Italic. Diſſert. XXXII.*

(c) *In Tab. Herac. tom. p.* 54. *n.* 103.

Digitized by Google

dialectum fuiſſe opinatur, in ipſa, Latinitatis ſacrario, Roma diu perſtitiſſe tradiderunt. Ac Geographi (*a*) quidem verba de verbo ſic expreſſiſse me haud piget: *Cum gens Oſcorum everſa ſit, illorum ſermo apud Romanos viget, cum quibuſdam in ludis* (Oſcos intelligendos monet Turnebus (*b*)) *a Majoribus inſtitutis poemata in ſcenam producantur, & agantur a mimis*. Quem quidem Strabonis locum mira luce perfundere videtur Livius (*c*), qui de Atellanarum origine cum differeret, juventutem Romanam, ait, poſt Livium Andronicum, qui ab ſatyris (quas huc uſque ludiones Etruſcos imitata plebs ad vacivas civium aures animoſque demulcendos peregerat) auſus eſt primus argumento fabulam ſerere, hiſtrionibus fabellarum actu relicto, ipſam inter ſe jocularia intexta verſibus more antiquo jactitaſſe: id poſtea poematis, *tanquam partem toti convenientem* (ut loquitur Scaliger (*d*)) Atellanis inſertum, & inde nata exodia: quod genus ludorum ab Oſcis acceptum tenuiſſe juventutem, nec ab hiſtrionibus pollui paſſam: eoque inſtitutum manere, ut actores Atellanarum nec tribu moveantur, & ſtipendia, tanquam expertes artis ludicræ, faciant. At vero quis poſt luculentiſſimas Mazochii (*e*) (cujus laudes tacere præſtat, quam imbecillitate ingenii extenuare) lucubrationes Italienſium, & præſertim Neapolitanorum Græciſmum ſine piaculo pertranſibit? Nam urbes Magnæ Græciæ non niſi poſt impartitam illis lege Julia civilitatem Romanam ad inſtituta eloquiumque Romanorum conceſſiſſe demonſtrat; quin uſque ad ſæculum XIV. plures in Magna Græcia libellos

(a) *Lib. V.*
(b) *Adverſ. XII. 18.*
(c) *Lib. VII.*
(d) *Lib. 1. Poet. c. 8.*
(e) *In Diſſ. Cathe. uni. p.* 100. *& in Tab. Herac. comm. p.* 62.

los Græco ſermone prodiiſse ; & etiamnum in ultimo Italiæ angulo plura ſupereſse oppidula, in quibus ſermo Græcanicus in uſu vernaculo eſt: Neapolitanos autem Latialem ſermonem ſerius accepiiſſe, hoc eſt ſub Domitiano, cum Neapolis Romana colonia evaſit. Eaque ex cauſſa eſſe ait, quod antiquum marmor (*a*) Tito reſtitutori Gymnaſii Neapolitani poſitum, primo ſæculo Græce ſcriptum ſit, nec ei Latina interpretatio acceſſerit, niſi cum ſub Domitiano Principe coloniæ dignitatem Neapolis eſt conſecuta. Alios præterea innuit lapides primo item, aut altero ſæculo Græco ſermone exaratos, qui partim adhuc viſuntur, partim memoria patrum extabant. Quæ cum in Italia, id eſt in conſpectu Populi Romani, quicum finitimi vel connubiorum commercia plerumque exercebant, (*b*) ita ſe habeant; quid ſi pedem proferatis extra limen illius, & in remotiſſimas totius Imperii regiones excurratis? Quot diſſonas, quæſo, ſermone gentes facile numeraveritis; quanta morum & linguarum varietas apparebit! alios Græce loquentes audietis, Syriace alios, alios Gallice, & quot demum populos perluſtrabitis, totidem ferme linguæ incredibiliter inter ſe diſcrepantes vobis in aure horrendum quiddam perſonabunt. Unus enim Mithridates (*c*) Ponti ac Bithyniæ rex inclytus, qui a Gn. Pompejo bello ſuperatus eſt, duarum & viginti gentium, quas ſub ditione habuit, linguas percalluiſſe fertur. Quid vero? Julius Cæſar, qui ſub extrema Reip. tempora, cum terra marique Romani fines imperii late propagaſſent, commentarios edidit, nonne de tribus Galliæ populis prodit, quod

(a) *Vide cit. Diſſer. p.* 235.

(b) *Adiſis Ezech. Spanh. in Or. Rom. Exer.* II. *c.* XXII.

(c) *A. Gellius N. A. lib. XVII. c.* 17.

quod *lingua, inſtitutis, legibus inter ſe differrent?* Quid denique Ulpianum (*a*) Antoninorum temporum Ictum commemorem, qui præter Latinam multas alias præterea linguas tunc in Imperio Romano viguiſſe teſtari videtur, cum de fideicommiſſis ſcribit: *Fideicommiſſa quocumque ſermone relinqui poſſunt, non ſolum Latina, vel Græca, ſed etiam Punica, vel Gallicana, vel alterius cujuſcumque gentis*. Ad ſummam ſane quam anguſtis (*b*) Cicero limitibus Latinam Linguam circumſcribit, cum ait: *Græca leguntur in omnibus fere gentibus; Latina ſuis finibus exiguis ſane continentur*.

Heic vos, Auditores, mirari ſentio, me, cum ab initio Latinæ Linguæ laudes inſtituerim, in tam exiguos ejus fines deſiviſſe, ut gloriam tanti nominis obſcurare videar. Quod contra eſt; tantum enim abeſt, ut hoc illi vitio vertendum ſit: etiam inde Romani ſermonis elegantia, & dignitas nitidius elucеſcit. Nam ut fluvius quo longius a fonte divertit, eo magis collectis undique ramentis inamareſcit; ſic linguæ a priſtino candore longiſſimum ſpatium decedunt, ſi alieno ſolo inſerantur. Quis enim Latii non miſerebitur, cum ejus lingua ſuper patriæ puritatis alveos effuſa latius per provincias ſerpere occœpit? Hæc præcipua corruptæ eloquentiæ cauſſa fuit: hinc horriſonæ voces in Latium perrepſerunt: hinc fœdum virgini huc uſque linguæ ſtuprum illatum eſt: hinc denique prima emortui ſermonis origo repetenda. Expiſcanti mihi profecto cauſſam, cur Latinus ſermo Latii cancellis, vel potius urbis pomœriis ſumma cuſtodia incluſus, ne foras dilapſus in peregrinitatem redigeretur, clauſtris demum refractis provincias pervaſerit, nulla alia in mentem ratio venit, quam innume-

ra-

(a) *L. 11. D. de Leg. 3.* (b) *Pro Archia Poeta.*

Digitized by Google

rabilium prope coloniarum in ultimas terras deductio; & civilitas cum orbe Romano communicata. Gellius (a) (ut a primis ordiar) colonias civium Romanorum urbis Romæ *quaſi effigies parvas*, *&* *ſimulacra quædam jure appellat*. Nam ut omittam, quod vel ante civitatem univerſæ Italiæ lege Julia datam, hujuſmodi coloniis privata (III) ſaltem jura teſtamenti, nexus, uſucapionis, & alia id genus relinquebantur; *anti-*

(III) Colonias duum fuiſſe generum prolixe tradit Spanhem. ad Conſt. Anton. Imp. unum *coloniarum Latinarum*, alterum *civium Romnorum*. *Latinæ* erant, quæ cum jure Latii deducebantur, ſeu quæ non adipiſcebantur civitatem Romanam, niſi prius geſtis in patria magiſtratibus; nam ita demum per Latium Romana civilitas pateſcebat. Quare, ut cetera prætermittam, de Nemauſo Galliæ Narbonenſis urbe refert Srabo p. 187. ejus incolas in patria quæſturæ & ædilitatis perfunctos jam honoribus Romanos evaſiſſe; videſis Caſaub. ad h.l. Ergo recte Boethius ad Top. Cic. lib. 2. obſervat, cives Romanos, qui in Colonias Latinas ſcribebantur, mediam capitis deminutionem, in qua civitas amittebatur, paſſos eſſe. Antequam hinc abeo, advertatis velim, poſt latam ſub Auguſto legem Juniam Norbanam, *Latinos colonarios* dictos eſſe, qui in hujuſmodi colonias mittebantur, ut patet ex Ulp. frag. tit. XIX. ſec. 4. & altero veteri juris frag. a Pithæo edito; adi Schul. vet. Juriſp. p. 621., & p. 805. Sic autem appellati ſunt, ut a *Latinis Junianis*, qui & *Liberti Latini* dicti ſunt, ſicut eorum libertas *Latinitas*, diſcriminarentur; nam, ut loquitur Juſtinianus l. unic. C. de Lat. Lib. toll. *ad Similitudinem antiquæ Latinitatis*, *quæ in colonias miſſa eſt*, ſunt introducti; plura de his vide apud. Spanh. ad cit. conſt. Exerc. I. c. VIII. & Exerc. II. c. XIX. *Coloniæ Romanæ*, ut ad id quod inſtitui revertar, meliori, quam Latinæ, conditione deducebantur. At num omnia civitatis jura retinuerint, an privata tantum, *acris*

(a) *Lib. XVI. c. 13.*

tiquæ (*a*) *patriæ* (ſic enim Romam vocabant) deſiderium ; ut lenirent, ſua ſibi faciebant Capitolia (*b*), eoque, ut ex Arnobio (*c*) patet, eoſdem, qui in Romæ Capitolio dii colebantur, inferebant. Ærarii præterea coloniarum frequens in vetuſtis marmoribus mentio occurrit, & is, qui ei præerat, ſicut Romæ vocari ſollemni in more poſitum fuit, quæſtor nominatur. Nec ſilebo, quod equeſter (*d*) coloniarum ordo, & quatuordecim in amphitheatro gradus ſeorſum a cetera multitudine equiti aſſignati, ut Roſcia lege in earum metropoli ſtatutum fuit, legantur. Igitur & Latina locis vocabula a coloniis indita, & cognomines magiſtratuum appellationes, & retenta ab jiſdem privata jura, luculenter evincunt, eas patriam linguam ſervaſſe incolumem, & in contractibus ineundis uſur-

 pal-

acris inter Sigonium, & Manutium concertatio vertitur. Sigonius de Antiq. Jur. Ital. lib. III. c. 3. privata dumtaxat Quiritium jura eis indulta putat, teſtamenti videl., connubiorum, patriæ poteſtatis, legitimi dominii, nexus, uſucapionis &c. non item publica, veluti cenſus, tributorum, vectigalium; & multo minus ſuffragii, & magiſtratuum Romæ gerendorum; quæ poſtrema duo Coloniis Romanis Manutius de Civit. Rom. adſeruit. Verum Sigonii ſententiam veroſimiliorem exiſtimo; quam & pluribus auctorum locis Sigonio incognitis Spanh. Exerc. I. c. IX. confirmat; & exemplum proletariorum, & capite cenſorum ab eodem allatum, quod etſi Romani cives eſſent, jus tamen ſuffragii, & honorum petendorum non habuerint, mihi valde idoneum videtur.

(a) *Vid. Spanh. in orbe Rom. c. VIII. & IX. Exer. I.*

(b) *Vide Maz. in Camp. Amp. tit. p.* 161.

(c) *P.* 137. *ibi:* Nonne vides in Capitoliis omnibus virginales eſse ſpecies Minervarum.

(d) *Adiſis Maz. in Camp. Amp. tit. p.* 127., *ubi ſe peculiare opus de ordine equeſtri municipali in forulis affectum habere teſtatur. Utinam quis ei in animum inducat, ut illud edat, nec tantum nobis bonum invideat.*

paſſe. Si enim Romani de certis verborum formulis (a) mirifice ſibi placebant, eaſque in ratione tam privata, quam publica non eodem, quo a prudentibus modo conceptæ erant, adhibere flagitio ducebant ſibi; quis colonias vel in teſtamenti factione, vel in rebus mancupi alia, quam Latina lingua contrahentes æquo animo feret? Neapolis quidem, ut optime animadvertit Mazochius, (b) cum inter Colonias Romanas numerari ſub Domitiano cœpit, in Latinum quoque ſermonem conceſſit; qui tantas in poſterum ibi radices egit, ut Helleniſmus non ante poſtliminio reſtitutus ſit, quam Juſtinianus eam a Gothis VI. ſæculo eripuit. Eapropter Statius Papinius Neapolitanus Latina tantum pöemata ſub Domitiano ſcriptitavit, & innumerabiles quotidie inſcriptiones Neapoli effodiuntur Latina lingua exaratæ. At neque culpandum exiſtimaverim, qui latifundia Latinæ Linguæ per colonias latius diducta, & ad accolas porrecta dixerit. Græcos (c) equidem (apud quos ſanctiora coloniarum jura fuiſſe mihi perſuadeo, cum hae a metropolibus ſuis tanquam a parentibus liberi, ſacra, ſacerdotes, latores legum, annuos magiſtratus, & corporis præterea cultum petere conſueverint) ſed Græcos hac adſcribendarum in diverſas orbis partes coloniarum arte & genus, & linguam olim propagaſſe tralatitium eſt. Græcanicus enim ſermo ſic per Aſiam, Africam, Siciliam, Italiam, Gallias, Hiſpanias, necnon Parthos, ut notat (d) Lipſius, increbuit. Sed jam ſa-

(a) *Vide J. Vinc. Gra. in vita Bar. Briſſ.*

(b) *In Diſſ. Cath.un. p. 100. & ſeqq. & p. 233. & ſeqq. & in Tab. Herac. com. p.62. & ſeq.*

(c) *Conſule Span. in orb. Rom. Exer. I. c. VIII.*

(d) *In de rect. Pronun. Lat. Lin. c. III.*

ſatis de prima latiſſime propagatæ Latinitatis cauſſa: reſtat, ut de Imperatoris Antonini conſtitutione (*a*), qua omnibus ingenuis orbis Romani civitas eſt impertita, dicendum eſſe videatur. (IV) Non enim poſſum induce-

(IV) Romana civitas, qua nihil antiquius, nihil carius Quirites veteres habuerunt, non dari olim ſolebat, niſi ſingulis hominibus, aut urbibus; at quibus deinceps gradibus ad univerſum Imperium ſe ſe diffuderit, id nunc breviter eſt mihi expediendum. Primo enim, cum ſocii, qui in Latio & Italia erant, jus civitatis, quam ſuis ipſi viribus auxerant, juſtiſſime peterent, & ab Senatu ſæpius repulſam obtinuiſſent; graviſſimum inter Romanos, eorumque ſocios bellum deſæviit. Quo quidem adhuc bacchante bello, L. Julius Cæſar A.V.C. DCLXIII. ſociis, qui fidem coluerant Romanam, lege lata civitatem dedit. Mox opera Pompeii Strabonis cum bellum Italicum deferviſſet, ejus legis beneficium in omnes Italos eſt ampliatum. Poſteaquam autem Cæſar dictator rerum potitus eſt, quod nec Senatus liberæ Reip. temporibus ſine populi conſenſu cuiquam concedere ſolebat; ipſe cuicumque vellet, vel integris extra Italiam oppidis, quod novum inuſitatumque erat, largiebatur; ita ut apud ipſum gratia pollentes viri venalem Romanam civitatem vulgo haberent, & poſt ejus obitum M. Antonius tanquam ex ipſius teſtamento relictam toti Siciliæ dederit: ea de re ſæpe queritur Cic. ut Phil. 1. c. 10. *civitas non jam ſigillatim, ſed provinciis totis dabatur*. Auguſtus, qui illum in imperio excepit, civitatem parciſſime dedit: & extat apud Svetonium in Aug. c. 40. ejus optimo principe digniſſima ſententia; ajebat enim, *ſe facilius paſſurum fiſco detrahi aliquid, quam civitatis Romanæ vulgari honorem*: Sub Claudio Principe civitatis *jus illud*, inquit Dio lib. LX. *magna quondam pecunia venditum adeo vile factum eſt, ut vulgo jactatum fuerit, etiamſi quis vaſa vitrea confracta dediſſet, civem Romanum fore*. Quapropter cum D. Paulus Act. v. 25. *Civem Romanum* ſe appellet, in Græcis ſcholiis adnotatur, patrem ejus civitatem pecunia ſibi redemiſse. quamquam id ita fieri non ne-

(a) *L. 17. D. de ſtatu Hom.*

re mihi in animum, cum per eam omnes ingenui civitate donati ſint, quempiam fuiſſe tamen, qui apud Magiſtratum, ſi quid ei Quiritium legibus experiundum eſſet, id non Latine perſequi auderet. Auctor eſt Valerius Maximus (*a*), priſcos Magiſtratus ad imperii majeſtatem conſervandam illud quoque magna cum perſeverantia cuſtodiſſe, ne Græcis umquam niſi Latine reſponderent: quin etiam ipſa linguæ volubilitate, qua plurimum valebant, excuſſa, per interpretem loqui coegiſſe, non in urbe tantum, ſed etiam in Græcia, & Aſia, quo ſcilicet Latinæ vocis honos per omnes gentes venerabilior diffunderetur. Quod quidem ſenſim ſine ſenſu tantum invaluiſſe putaverim, ut, quod primum libere a magiſtratibus fiebat, conſecutis deinceps temporibus in legis neceſſitatem tranſierit. Tryphoninus (*b*) enim ICtus: *Decreta*, inquit, *a prætoribus Latine*

ceſſum fuit; propterea quod D. Paulus, vel majores ejus illud ſibi jus aliunde quærere potuiſſent; nam Tarſi, quæ Auguſti beneficio Ciliciæ metropolis erat, agebant; cui tametſi Ἐλευθέρας nomen h. e. liberæ, & immunis (quod a M. Antonio ei collatum legimus) antiquus ſub Caracalla percuſſus nummus tantum tribuat: erat tamen in pari cum ceteris Imperii urbibus conditione, ut ejus cives, quocumque modo id fieret, poſſent civitatem conſequi. Quid plura? ne ſingula percenſendo dies me deficiat; ceteri qui ſucceſſerunt Imperatores exemplum J. Cæſaris ſecuti arbitrium civitatis dandæ, & quidem modo parce, modo liberaliter admodum ſibi unis permiſerunt; donec Antoninus omnibus omnino ingenuis conceſſit. At quinam iſte Antoninus fuerit, cum ſæculi fere integri principes ad ineundam populi gratiam hoc ſibi nomen ab Antonino Pio ſapientiſſimo Principe derivatum adrogaſse ſatis ſcitum ſit, adhuc eruditi inter ſe digladiantur. Ezech. Spanh. Exc. II. c. IV., quem libenter ſequor, Caracallam hujus legis auctorem fuiſſe ſtatuit,

(a) *Lib. II. c.* 2.

(b) *L. 48. D. de re Judi.*

ne interponi debent. Itaque vel poſt translatum Conſtantinopolim Imperium conſtitutiones ab Imperatoribus Latine promulgabantur; hodieque Romana Eccleſia ſacrarum Latine condendarum legum ab ultimis repetitam temporibus tuetur conſuetudinem. A priſcis enim uſque ſæculis Latinum ſermonem Romana ſibi Eccleſia adoptavit, ita ut in quodam Stephani IX. (a) Pont. Max. diplomate ſub *Latinæ Linguæ* nomenclatura tota quacumque patet Romana intelligatur Eccleſia. Legati propterea Sedis Apoſtolicæ litteras Romanorum (b) Pontificum ad ſynodos Græcorum Epiſcoporum conſcriptas Latine legere, nec, niſi eflagitantibus ejus conſeſſus Epiſcopis, Græce reddere conſueverunt. Unde & Marcianus Imp. in Chalcedonenſi Sacroſancto Concilio apud ampliſſimum Patrum conſpectum concionem habiturus, eamdem orationem Latine prius, poſtmodum Græce pronunciavit. Nicolaus Papa præterea in epiſtola ad Michaelem impium Imperatorem in Latinam Linguam ſceleſte debacchantem teſtatur, in Miſſarum ſollemnibus penes Græcos id ſemper obſervatum, ut tam Lectiones Evangelicæ, quam Apoſtolicæ primum Latine, deinde Græce in eadem Eccleſia publice recitarentur. Jam vero, ut unde exorſus fui redeam, ſi olim Magiſtratus nonniſi Latine interloquebantur, poſt Antonini conſtitutionem lites conteſtatas, & acta publica alio quam Latino ſermone conſignata judicabitis? Tum enim, cum omnis pæne orbis, ut Clementis Romani (c) verbis utar, omneſque nationes, propriis primo legibus inſtitutiſque viventes in Romanorum jus, & civilia ſcita declinaſſent, tum, inquam, quis orbis Romani civis Græca alia-

(a) *Extat in Bull. Cluni.*
(b) *Bar. ad A. Chr. XVI.*
(c) *Recognit. l. IX. c. 27.*

aliave lingua ſecundum jura Quiritium impune teſtari potuit, aut uxorem ſpondere? Huic videlicet eamdem ignominiæ notam inurendam putarim, quam Claudius (*a*) Imperator cuidam Legato Lycio, ſed Romæ nato inflixit: quem merito civitate, cum Latine neſciret, privavit. Enimvero ſi Juvenalis (*b*) Romanos in urbe græciſſantes ſe ſe ferre non poſſe conqueritur, nonne quivis idem de Romano cive, quocumque agat terrarum angulo, jure expoſtulaverit? Poſt attributam enim omnibus civitatem, Roma *communis patria evaſit, & unica totius orbis civitas*, ut loquitur Sidonius Apollinaris (*c*), *in qua ſoli ſervi, & barbari peregrinarentur*. Quamobrem ſicut omnibus togæ (*d*) uſus datus eſt, mutua connubia, teſtamenti factio, jus capeſſendorum in urbe magiſtratuum, & cetera civitatis beneficia conceſſa; cur non etiam Latinitas, cum id Romanæ politiæ ratio imprimis poſtularet, cum omnibus populis eſt communicata? At ne quis in aere me piſcatum exiſtimet, breviſſime recenſebo provincias, in quas poſt Antonini conſtitutionem (nam id prius fieri nequiviſſe ex iis liquet, quæ antea ſignificavimus) Latina Lingua perrepſit, & per longum poſtea tempus obtinuit. Nihil autem de Italia dicturus ſum, quam certiſſimum eſt poſt legem Juliam in Romanorum inſtituta, & linguam deſciviſſe, quandoquidem Strabo (*e*) omnes Magnæ Græciæ urbes, præter Tarentum, Rhegium, & Neapolim (*f*) barbariem jam ſuo tem-

(a) *Dio lib. IX. cui ſimile exemplum habes apud Svet. in Claud. c. XVI.*

(b) *Sat.* 3.

(c) *Lib.* 1. *ep.* 6.

(d) *Vid. Span. in Orb. Rom. Exer. II. c. VI. XX. XXII. XXIII.*

(e) *Lib V.*

(f) *Vide Mazoch. in Diſſ. cath. uni. p.* 100. *& in comm. Tabul. Hera. paſſim.*

Digitized by Google

tempore induiſſe contriſtatur. Quocirca quis non mirabitur Richardi Simonis (*a*) temeritatem, qui dicam ſempiternæ gloriæ merentiſſimo annalium Parenti impingit, quod D. Marcum Latine ſcripſiſſe Evangelium cenſuerit, cum Judæi Romam habitantes, quorum gratia hic Evangelium evulgavit, Græci oris extiterint. Nam præter alia, quæ contrarium ſuadent, conquoquere non poſſum, cum omnis tunc temporis Italia Romano Sermone inter ſe verba commutaret, Græce Judæos collocutos; quos Romæ natos, & eductos Latinum eloquium cum lacte nutricis imbibiſſe potius ſtatuendum erat, quam Græcum uſurpaſſe: quod quidem ſi vellent ediſcere, id arte ſibi, & magiſtrorum opera comparandum fuit; verum de pauperculis Judæis, quorum ſat ampla ſupellex *cophinus erat*, ut ait Juvenalis, (*a*) & *fenum*, id prorſus non eſt credibile. At nec Italiam prætervecto, & in Imperii provincias curſum dirigenti mihi in Africa diutius conſiſtendum eſt, quam poſt Antonini conſtitutionem Latialem ſermonem amplexam eſſe argumento ſunt Cypriani, Auguſtini, Afrorumque reliquorum Patrum ſcripta, & ad populum habitæ conciones, quibus illi myſteriis Divinis rudem plebem informabant. Vix enim credi poteſt, ſanctiſſimos illos Eccleſiæ proceres frequentiſſimos populorum conſeſſus Latine adlocutos, quos ejus ſermonis ignaros intelligerent. Ad Gallias itaque alacri animo feſtinemus, quas poſt Antonini legem in Latinam linguam deflexiſſe non levia momenta rationum conſtabiliunt; nam ſi ævo ſuo Strabo illam exuiſſe jam barbariem prodit, quid tum fieri neceſſe fuit, cum per Antoninum cuncta Gallia civitatem eſt conſecuta? Ac mirari profecto ſubit, tam bre-

(a) *In Hiſt. Crit. Nov. Teſt. c. XI.*

(b) *Sat. IV. v. 542.*

brevi temporis ſpatio, quod inter Cæſaris ætatem, & illius Geographi intercesſit, Gallos a patriis inſtitutis tantum receſſiſſe, ut cum Cæſaris temporibus tres Galliæ populi moribus, & lingua inter ſe differrent, Strabo, qui ſub initia Tiberii principatus floruit, *mutatos jam in Romanum morem & lingua & vita, quoſdam & civili gubernatione* ſcribat. Ergo Latium ſermonem poſt Antoninos ut cum maxime in Gallicano nomine inſediſſe, atque inveteraſſe oportuit, propterea quod jam tum vetuſtæ paternæque linguæ nec vola, nec veſtigium appareat. Eapropter ubertatem Gallici nitoremque ſermonis ſummopere D. Hieronymus (*a*) extollit: inde etiam municipales illæ Veſontionis, & Lugduni (*b*) florentiſſimæ Academiæ ortum habuere. Jam vero quis dubitabit, quin Hiſpani, qui ætate Strabonis (*c*) togam, & Italicam vivendi formam jam adſumpſerant, poſt Antonina tempora Latini oris evaſerint? Tam ſpiſſa ſane in Hiſpaniis municipia coaluerant, & tam crebra ibidem cum Romanis agitabantur commercia, ut Joſephus, (*d*) qui ante Antoninos vixit, *Romanos* vocaverit Iberos, & cum Tyrrhenis Sabiniſque civitate lege Julia jam antea donatis contenderit (*e*). Cur autem conjecturas aucuper, cum idem Strabo (*f*) de Hiſpanorum Latinitate nullum hæſitationi locum relinquat, de Bætica ajens: *Qui ad Bætim colunt, plene planeque converſi jam in Romanos ritus, adeo ut nec ſermonis ſui patrii meminerint*. Quid porro loquar de Pannoniis, & Bri-

(a) *Epiſ. Sel. II.* 13.
(b) *Vid. Du-Cang. in Præf. Gloſſ.*
(c) *P.* 167.
(d) *Lib.* II. *contra Apion.*
(e) *Vide Span. in Orbe Rom. Exer. I. c. XVI.*
(f) *Vide Lipſ. de re. pro. L. L. c. III.*

Digitized by Google

Britannis, quos multo ante hæc tempora Romanam linguam non latuiſſe, Tacitus, & Vellejus apud Lipſium (a) manifeſto arguunt? Verum Satyrici de Gallicana Britannorum inſtitutione hic exſcripſiſſe verba non pœnitebit.

Gallia cauſſidicos docuit facunda Britannos.

Tametſi autem Orientem (reliquum eſt enim, ut de hoc pauca dicamus) affirmare non auſim, ut in Romanorum inſtituta, ſic in linguam deſciviſſe; tamen Latinum ſermonem hic non eſſe penitus ignoratum, tum leges ſuadent a Byzantinis Imperatoribus Latine editæ, Latineque in jure agendi, quam ante dixi, neceſſitas (v);

D tum

(v) Cum pleraque apud Romanos certis comprehenſa verbis non niſi Latine obiri poſſent, & Græcitatem in Oriente ab ima plebe extirpari difficile eſſet: ex eo factum conjicio, ut Conſtantinus M. totam formularum conceptionem ſubmoverit, uti liquet ex L. Quoniam C. de Teſtam., ubi Imp. Conſtantinus edicit, ut, abolita inani verborum obſervantia, *quolibet loquendi genere* poſſit heres inſtitui. Ex quibus vides, ab lege Conſtantini heredis inſtitutionem (id quod etiam de legatis dici debet) quam antehac utpote juris mere civilis Latinis verbis concipi moris erat, Græco etiam ſermone fieri potuiſſe, non ſecus ac fideicommiſſa, quæ (ut antea ex Ulpiano l. 11. D. de Leg. 3. vidimus) quovis ſermone ſcribi poterant. Illud enim *quolibet loquendi genere* tantundem eſſe exiſtimo, quod qualibet lingua. Euſebius quidem in vita Conſtan. lib. IV. c. 26. hanc ipſam Conſtitutionem (ut mirer Valeſio ad hunc Euſeb. locum excidiſſe, hodie non extare illam Conſtan. legem, qua formulas teſtamentarias ſuſtulit, cum præter hanc ſuperſit etiamnum lex uni. C. de Form. &c. qua generatim omnes formulæ radicitus amputantur) ſed hanc ipſam conſtitutionem Euſebius veluti digito oſtendens, ait Conſtantinum ſtatuiſſe, *ut moriens nudis verbis*, *&* *fortuita oratione* τῷ τυχόντι γράμματι, (h. e. ut interpretor ἰδίᾳ διαλέκτῳ patrio ſermone) *voluntatem ſuam teſtaretur*. Ac profecto ſublata verbo-

(a) *L. c.*

tum præſertim Theodoſii, & Valentiniani Auguſtorum Conſtitutio, (a) qua in ipſo Conſtantinopolis Auditorio, præter quinque ſophiſtas, & Grammaticos Græcæ Linguæ decem, itidem jubentur eſſe, *quos Romanæ Eloquentiæ doctrina commendat, oratores quidem tres numero, Grammatici vero decem*. Ex quibus illud effici cenſeo, in ortivis Imperii provinciis, quamvis Græcitas in uſu fuerit quotidiano, tamen civitatum florem Latinum ſermonem & privatim ad aucupandam Romanorum gratiam, & publice ad juris vincula adſtringenda adhibuiſſe. Videtis interim Latinam linguam per colonias primum, deinde per Antonini legem longe lateque diffuſam, ut, Oriente (b) excepto, ubi Helleniſmus apud imam multitudinem obti-

borum ſollemnitate, illud etiam conſectarium videbatur, ut quocumque ſermone poſſent teſtamenta condi. Hinc Impp. Theod. & Valent. l. 21. C. eod. explicaſſe mihi potius videntur hanc Conſtantini legem, quam aliquid novi conſtituiſſe, cum ajunt: *Illud etiam huic legi proſpeximus inſerendum, ut etiam Græce omnibus liceat teſtari*. Non igitur audiendus eſt J. Vinc. Grav. in de Diviſ. Arc., qui Conſtan. M. in judicio ſiſtit, quod antiquatis formulis liberrimam litigatoribus anſam præbuerit concertandi, & totum judiciorum ordinem perturbaverit. Nam quid illa confuſione tetrius dici poteſt, cujus meminit Philoſtratus in Apollon. de quodam Pelopon. neſi Præſide loquens, cui, cum Græce neſciret, os ab omnibus ſublinebatur: *Errabat igitur*, inquit, *ipſe plerumque, & in multis etiam fallebatur: ſocii namque & judiciorum miniſtri pecunia corrupti perverſe cauſſas judicabant, calumnias in Præſidem velut in ſervum referentes*. Quæ rerum perturbatio tum, quæſo, ſequeretur, cum Græcus homo Latine teſtamentum condere, vel Latinam ab judice formulam petere cogeretur?

(a) *L. unic. C. de ſtud. Lib. &c.*

(b) *D. Hieron. in Præf. epiſt. ad Gal. lib. II. ita loquitur*: Galatas (excepto ſermone Græco, quo omnis Oriens loquitur) propriam Linguam eamdem pæne habere, quam Treviros.

Digitized by Google

tinebat, apud reliquum omne Imperium in uſu fuerit vernaculo. Cur enim hoc uſu veniſſe tum negabitis, cum Plutarchus, (a), qui ſub Trajano floruit, teſtetur *ævo ſuo omnes fere homines Latine locutos?* Præclare igitur S. Auguſtinus admonuit (b): *datam eſſe operam, ut civitas imperioſa non ſolum jugum, verum etiam linguam ſuam domitis gentibus per ſpeciem ſocietatis imponeret.*

Verum inficias non iverim, Romanos, cum unius ſermonis vinculo tot populos incredibili linguarum, & inſtitutorum varietate disjunctiſſimos in unam veluti civitatem compegerunt, ſummum humano generi contuliſſe beneficium; propterea quod *efficit linguarum varietas*, ut ait vetus quidam apud Lipſium, (c) *ut externus alieno non ſit hominis vice.* At illud interim omnes mihi libenter dabunt, fatale eam ob rem Latinæ Linguæ vulnus inflictum. Quid enim imperito vulgo in advenam linguam prolapſo facietis, qui, cum ſermonem patrium vix commode teneat, ruſticeque pronunciet, facile in barbariſmos deflectit, ſermonique alieno ſua immiſcet vocabula? Byzantium equidem Græcam urbem poſteaquam Romanum imperium, & linguam Coſtantinus Magnus intulit, uterque ſermo promiſcuus habitus adeo conturbavit, ut neuter ſatis pulchre in ore haberetur. Nempe id vel ex epigrammate in (VI) Theo-

(VI) Bilinguem hanc inſcriptionem utrimque Byzantino Obeliſco appoſitam producit Freſnius in Conſtantinop. Chriſt. p. 105. Huc Latinam tantum, quoniam id nunc agimus, contulimus: Græcanicam alibi σὺν θεῷ illuſtrabimus.

Difficilis quondam dominis parere ſerenis,
Juſſus & extinctis palmam portare tyrannis:
Omnia Theodoſio cedunt, ſubolique perenni.
Ter denis ſic victus ego domitusque diebus,
Judice ſub Proclo ſuperas elatus ad auras.

(a) *In Quæſt. Platon.*

(b) *De Civ. Dei lib. XIX. c. 3.*

(c) *L. c.*

Theodoſii Senioris obeliſco Græce Latineque ſcalpto perſpicue colligitur, quod idcirco *ineptum* Franciſcus Philelphus (*a*) merito nuncupavit: Igitur cum (*b*) *unaquæque provincia, & regio habeat proprietates ſuas*, hinc cujuſcumque gentis idiotiſmi in Latinum eloquium prono veluti alveo defluxerunt. Quare B. Hieronymus (*c*) de Latina Lingua ſuopte tempore jam peſſum eunte ita conqueritur: *Ipſa Latinitas & regionibus quotidie mutatur, & tempore.* Quid mirum autem, ſi poſt Antonina (VII) potiſſimum tem-

(VII) Quibus Latinam linguam in plures ætates diſpenſare placuit, ii auream, uti vocant, ætatem ad Tiberii uſque tempora deduxerunt: in argenteam Tacitum conjecerunt, Svetonium, alioſque, qui aduſque alterius Chriſti ſæculi initium floruiſſe dicuntur: in æneam omnem fere Iĉtorum cohortem, & Hiſtoriæ Auguſtæ ſcriptores: in ferream denique, & luteam reliquos omnes, qui a Coſtantino Magno ad nonum ſæculum vixerunt. Cum autem ego animadvertiſſem ab Auguſto uſque ad Antoninos Latinam linguam bene ætatem tuliſse, niſi quod apud vulgum, ut ex Quintiliano mox producendo manifeſtum erit, ob quotidianum prope convenarum ex diverſis gentibus in urbem appulſum, quantacumque ea fuerit mutatio, in deterius incubuerit: nullo modo perſuadere mihi potui, ut Tacitum, Svetonium, Senecam, alioſque id ætatis elegantiſſimos ſcriptores in argenteum ſæculum rejicerem. Quid ita? quia ſi hujus ætatis ſcriptores ideo ſunt in argenteam referendi, quod ab aurei ſæculi puritate parumper diſceſſerunt: etiam Tullius argenteus erit: quod a Terentiana, quam ipſe plurimum ſuſpexit, ſimplicitate longe abierit. Nec vero a memet ipſe impetrare potui, ut Iĉtos Illos, qui ab Adriano ad Antoninos floruerunt, ad ſummam caveam referrem: quos, ſi Scævola ille adviveret, aut Servius, inter orcheſtram recipere non erubeſcerent. Nam ſi qui nævi in illorum fragmentis inſunt, ii vel Triboniano, vel librariis imputandi. *Vide Salm. ad jus Att. & Rom. p.* 174. *& ſeq.* At hæc de Latinitate Iĉtorum ſatis ſint: nam de ea præclara extant ab Andrea Du-

(a) *Apud Du-Can. in Conſtantinop. Chriſ. p.* 105.

(b) *Hieron. in Mat. c.* 26.

(c) *In Præf. epiſt. ad Gal. l.* 2.

tempora Latinæ Lingua vitium feciſſe dicatur, cum ob eandem cauſſam multo ante Quintilianus (*a*) triſtetur, *peregrina verba ex omnibus propemodum gentibus; ut homines, ut inſtituta etiam multa in Latium veniſſe?* Quapropter egregie S. Hieronymus (*b*) Lætam viduam de inſtituenda Paula ejus filia erudiens mature illam Latinis fontibus admovendam præcipit, ne,ſi id operam adulta navet, in ruſticitatem ſermonis prolabatur: *Sequatur ſtatim*, inquit, *& Latina eruditio, quæ ſi non ab initio os tenerum compoſuerit, in peregrinum ſonum lingua corrumpitur, & externis vitiis ſermo patrius ſordidatur*. Quæ cum ita ſint, egregie S. Iſidorus (*c*) cum quatuor Latinas linguas enumeraſſet, ad extremum addit: *Mixtam eſſe, quæ poſt imperium latius promotum ſimul cum moribus, & hominibus in Romanam civitatem irrepſit, integritatemque verbi per ſolæciſmos & barbariſmos corrupit*. At vero cum eam ſermoni Latio plagam poſt Antoninos injectam affirmavi, nolim id ita accipiatis, ut, quod Salmaſio (*d*) arriſiſſe ſentio, qui ea proxime tempora floruerunt ſcriptores, in Grammaticam etiam peccarint; quod quidem poſt barbarorum demum irruptiones eveniſſe inferius oſtendam (VIII). Enim vero ſi de ima mul-

Dukero collecta Opuſ. var. Itaque ſi Latina lingua in certas ætates, ut humana vita,dividenda ſit, has ego potius rationes iniri velim, ut ætas aurea ad Antoninos uſque porrigatur, ſub quorum principatu, vel circa cum orbis Romanus Latini oris evaſerit, Romanus ſermo Provincialium idiotiſmis inquinatus non parvam accepit calamitatem, ut hinc demum argenteæ initium ſit devocandum; quæ quidem in barbarorum adventum deſinet. Tum enim, omibus ſuſque deque habitis, Latinitas omnis deperiit.

(VIII) Depromit quidem Muratorius *Ant. Ital. Diſ. XXXII.*

e

(a) *Lib. I. c. 9.*
(b) *In epiſt. ad Lætam.*
(c) *Vide Not. I.*
(d) *In Vopiſ. in vita Probi. c. 17. & ad. jus Att. & Rom. p. 174. & ſeq.*

Digitized by Google

multitudine loquimur, vel illo florentiſſimo bonæ Latinitatis ſæculo *tota ſæpe theatra*, ut ait Fabius, (*a*) *& omnem circi turbam barbare exclamaſſe ſcimus*. Quare, ne in hujuſmodi errata inciderent, vel doctiſſimi Romanorum operam Grammaticæ dabant a pueris. Unde & idem Quintilianus Fabius (*b*) de M. Tullio ſcribit, *quod artis hujus diligentiſſimus fuit, & in filio recte loquendi aſper quoque exactor*. At Grammaticæ menda, & ignorationem nec in claſſicis, nec eos conſecutis ſcriptoribus, licet in ſequiorem Latinitatem jam declinantibus; non æque admiſerim. Nam quod Salmaſius (*c*) Flavium Vopiſcum Copton, & Ptolemaidem urbes ſexto pro accuſandi caſu enunciaſſe cenſet, id nullo prorſus modo ferre poſſum, cum nuſquam neque apud eundem, neque apud reliquos Hiſtoriæ Auguſtæ ſcriptores ejuſmodi labes deprehendantur. In Antonini quidem Itinerario urbium nomina ſexto fere caſu proferuntur: at admodum barbare hunc librum conſcriptum eſſe vel pueri ſciunt, ut merito viri (*d*) docti falſo Antonini nomen gerere conjecerint, & Æthico ſcriptori Chriſtiano, qui poſt Conſtantini Magni tempora floruit, attribuant. Is enim ex ea, quam Julius Cæſar, & poſtmodum Auguſtus orbis deſcriptionem faciendam, & in publicas tabulas redigendam curaverant, ſuam concinnavit Coſmogra-

e Grutheri theſauro libellum Arrii Alfii Arriæ Fadillæ Antonini Pii matris mendis quibuſdam ita fœdatum, ut inde cuilibet patere poſſit, non ſæculi vitium id eſſe, ſed aut exſcriptorum, aut ipſorum denique marmorariorum. Nec ſi ita primum e calamo excidiſſe fatear, iccirco cauſſa cadere me oportet. Nam vel ſub Auguſto libertorum, & id generis hominum ſcalpta marmora ab hujuſmodi maculis non ſunt immunia.

(a) *Lib. I. c. VI.*

(b) *Lib. I. c. VII.* (c) *L. c.*

(d) *Videſis Fabric. Biblio. Lat. lib. I. c. 10. & lib. II. c. 8.*

graphiam; & Itinerarium, quod eidem Cæſari quidam aſſignant, ab aliis antea ſæpe interpolatum ætatis ſuæ genio, dicendique characteribus obſecutus diſſinxit.

Ea igitur Latiæ linguæ ſecuris non injecta eſt, niſi poſtquam Gothi, Vandali, & reliqua barbarorum colluvies Hiſpanias, Gallias, Italiamque pervaſtarunt. Tum enim vehementiſſimo illo turbine concuſſum imperium cum ruere incepiſſet, eodem labefactatæ motu litteræ univerſæ conciderunt. Armorum ſcilicet ſtrepitus bellorumque terror injurioſo cuncta proruentium pede ſempiternum ſtudiis omnibus indixere juſtitium. Quocirca Eccleſiæ patres Divinarum Scripturarum ſtudia jacuiſſe jam communium temporum calamitate ſæpiſſime indoluerunt: inter quos S. Hieronymus (a) ab hoſticis tumultibus ſibi prætendit excuſationem, quod commentarios in Ezechielem nequiverit ad umbilicum perducere: *Quod ſi*, inquit, *juxta inclytum oratorem ſilent inter arma leges, quanto magis ſtudia ſcripturarum, quæ & librorum multitudine, & ſilentio, ac librariorum ſedulitate, & otio dictantium indigent*. Nec mediocre detrimentum litteris illud attulit, quod ipſi barbari a bonarum artium ſtudiis immane quantum abhorrebant: quare Gothorum proceres indignati ſunt, quod Amalaſuntha (b) Theodorici regis Italiæ uxor liberalibus diſciplinis liberos ſuos tradiderat imbuendos. Itaque obmuteſcentibus litteris, diriguit ſcribentium animus; & ſi quod editum opuſculum eſt, aut exarati tituli, hi plurimis ſæpe viſi ſunt ſcatere mendis, & inſolentia vocabulorum aures oculoſque legentium detinere. Habet enim Latina Lingua cum artibus omnibus, quæ ad humanitatem pertinent,

(a) *Epiſt.* 82.
(b) *Procop. lib.* 1. *de bello Goth. c.* 2.

nent, commune quoddam vinculum, ut hæc interire non poſſit, quin ſimul illæ nobis excutiantur de manibus. Eamobrem ante Caroli Magni (ıx) tempora, qui aq omnibus prædicatur litterarum inſtaurator, cum illæ longo ſenio contabeſcentes emarcuiſſent, in Galliis nemo fere inveniebatur, qui Latine poſſet loqui, aut ſcribere. Ea quidem tempeſtate ſoli ſibi Clerici (x) ſapere videbantur, ut in ampliſſimo proinde locarentur Palatinarum dignitatum gradu, & in Aulis obirent Notariorum honeſtiſſima munia: verum eos in eodem, quo cæteri, hæſitaſſe luto, declarant ſatis craſſo filo per ea tempora elaborata diplomata. Sed, quoniam ea, quæ dixi, ex allatis magis exemplis, quam ipſa per ſe ſe cognoſci atque intelligi poſſunt, ea proferam, Auditores, in medium, quæ propoſitam mihi rationem mirabiliter ediſſerent. Ac principio opere magno commoveri ſoleo, cum vel quarto Chriſti ſæculo ſub Coſs. Lupicino, & Jovi-

(ıx) Eginhardus hæc litteris conſignavit de ſumma Caroli M. in viros doctos propenſione: *Artes liberales ſtudioſiſſime coluit, earumque doctores plurimum veneratus magnis ſublimabat honoribus*. Hinc Alcuinus in epiſt. ad Carolum M. teſtatur, eumpte Gallias *Novam Athenam* reddidiſſe.

(x) Ævo medio litterator idem erat, qui Clericus; nam in clericatum non adlegebantur, nisi γραμμάτων ἐπιστήμονες (litterarum periti) ut eſt in Nov. VI. c. 8. Quocirca Johannes Villanus pro peritiſſimo homine *gran cherico in iſcrittura* dixit. Summo proinde in pretio habebantur a principibus, & archivis regiis præficiebantur. Id enim ſonat Palatina illa dignitas *Chartophylax*, qua nihil ſollemnius in utraque hiſtoria occurrit. In Eccleſia Occidentali vero *Chartularius*, qui a Chartophylace non diverſus videtur, idem ac *Notarius*. Hinc Gregorius M. *l. IV. epiſ.* 23. Caſtorium Diaconum, qui a Johanne Diacono Chartularius vocatur, Notarium appellat.

vino ſcalptum Victorini pueri (xi) elogium oculis uſurpo; jam inde Latinum ſermonem obſolevisſe comperio, & in florentiſſimis illius campis multa ſpinoſiora jam temporum feliciorum oblivionem conſeviſse. Quo enim longius ab aureo Auguſti ſæculo digrediebatur, hoc magis deſueſcere videbatur & in barbariæ ſubmergi barahtrum; ut ad eam emaculandam, tanquam Cerberus ab inferis eſset exturbandus, aut Augiæ ſtabulum repurgandum, Herculei navorum, & induſtriorum hominum vix ſuffecerint labores. Opportune ſcilicet ſeſe mihi videtur objeciſſe M. Varro (*a*), cum ait: *Vetuſtas nan pauca depravat, multa tollit: quem puerum vidiſti formoſum, nunc vides deformem; tertium ſæculum non videt eum hominem, quem vidit primum*. Ergo duos ex Sponio Mabillonius (*b*) producit titulos; unum (xii) V. vergente ſæculo ſub Anaſtaſio, & Rufo coſſ. exaratum; alterum magis ſalebroſum, & inficetum VI. ſæculo ſcalptum; in iis contemplari vix licet parietinas & rudera ſeminecis Latinitatis. Non immerito igitur magnus ille Turonenſis (*c*) Antiſtes ſe culpa ſæculi caſus alternaſſe queritur; & ſtatim ab initio Hiſtorici operis veniam a lectoribus petit: *Si aut in litteris, aut in Syllabis grammaticam artem exceſſeris*. Quod ſi rem Diplomaticam evolvere non moleſtum eſt, & in vetuſtis archi-

E vis

(xi) Hujus Epitaphii pretioſiſſima cimelia iſtiuſmodi ſunt: *Deceſſet de ſeculum, & bixit anus.* Quæ ſane formula in vetuſtis Chriſtianorum, & Gentilium ſub hæc tempora ſcalptis marmoribus frequentiſſima eſt.

(xii) Ibi: *Bene memorius Ceſarius*. In altero autem: *epitaphium hunc qui intuis, lector, bone recordationis Agapi neguciatoris membra quieſcunt*.

(a) *Lib. VIII. de L. L.*

(b) *In ſupp. Dipl. p.* 15.

(c) S. *Greg. Turon. l.* 1. *de Glo. Confeſſ.*

vis tantiſper ſubſiſtere, profligatiſſimum ac prorſus abjectum Latium ſermonem cognoſcetis. Non heic autem diutius immorabor in ærea illa tabula, quam Petrus Hamo Caroli IX. domeſticus, & a ſecretis ex Regio Cimeliarchio primus deprompſit, ac pro Julii Cæſaris teſtamento venditavit; glaucomam enim ei objecit falſa Julii teſtamenti epigraphe, cum ſit eadem, quæ *charta plenariæ ſecuritatis*, ut optime cenſuit Mabillonius; (*a*) & ævo Cæſaris putidas illas Latinitatis maculas attribuere, immane flagitium ſit. His igitur prætermiſſis, quæ ſpuria traducuntur; genuina potius monumenta diſquiramus. Et quidem Lambecius (*b*) cum ex antiquis forulis quamdam Ravennenſem protuliſſet chartam an. DIX. exaratam, adeo *obſcuram*, *intricatam*, *& lectu difficilem* judicavit, ut ipſemet *nec veram lectionem*, *nec verum ſenſum divinando aſſequi potuerit*. Quid porro meminerim *inſtrumentum* (XIII) *plenariæ ſecuritatis* conſcriptum XV. anno Juſtinianei imperii Ravennæ, in quo non ſolum pro recto caſu, & quarto paſſim ſextum reperire eſt, ſed inde haud dubie

---

(XIII) Hujuſmodi inſtrumentum omnium primus vulgavit ſub J. Cæſaris teſtamenti nomine Petrus Hamo, deinde Briſſonius de *Form. lib. VI.* poſtremo Mabillonius, cui quaſdam etiam adnotationes inſperſit. Ibi poſt plurima luxata verba notitia ſubjicitur earum rerum, quæ ex teſtamento Gratiano pupillo advenerant: *Argenti libros duas hoc eſt cocleares numero ſeptem, ſcotella una fibula de bracile... ſtragula polimita duo valentes ſolido uno tremiſſe, uno ſcamnile &c.* Ex paucis iſtis ceteras Latinitatis delicias conjicito.

(a) *De Re Diplo. p.* 344., *&* *p.* 460.

(b) *Apud. Mabill. l. c. p.* 446.

Digitized by Google

bie etiam colligetis, Latinam linguam in Italicam (xiv) jam, qua nunc utimur, deſciviſſe. Jam vero ſi tantam in Italia, ubi Latinitatis fons erat, calamitatem hæc ac-

 ce-

(xiv) In Italicæ linguæ principiis inveſtigandis tanta, ac tam magna ingenia ſeſe exercuerunt, ut fruſtra futurus ſim, ſi huc omnia cuperem infarcire: aliqua tamen pro noſtro modulo admetiri, non eſt ἀπροσδιόνυσον. Illud autem in anteceſſum monitum volo, hanc, qua hodie familiariter utimur, lingua, non ſolum eſſe Latinæ ſurculum, ſed barbaricarum etiam vocum quoddam veluti ſeminarium. Hoc itaque ſenſu Italica lingua multo vetuſtior eſt, quam vulgo creditur. Nam præter ea, quæ Muratorius Diſſ. XXXII. undique corraſit, non obſcura ſermonis hujus indicia in D. Hieronymo mihi videor detexiſſe. Is enim ad Fabiolam ſcribens: *Volo*, inquit, *pro legentis facilitate abuti ſermone vulgato*: *ſolent militantes habere lineas*, *quas camiſias vocant* &c. Ex quibus vide, ævo D. Hieronymi vulgatum ſermonem a Latino longe abiiſſe; nam cum novum, & antiquis ſcriptoribus inauditum verbum *Camiſia* uſurpandum ei eſſet, veniam præfatur. Porro barbarica iſthæc merces eſt a Græco vocabulo χαμαὶ *humi* detorta. Hinc Gloſſæ Baſili. καμίσιον ὁ ἐπὶ καμάτων χιτὼν hinc etiam καμίσκτοι dicti ſunt miniſtri in Eccleſia calefaciendis ſacris lebetibus, & aliis hujuſcemodi muniis adſcripti; vide Meurſ. in Gloſſ. S. Iſidorus *lib. XX. c. II.* hujus vocis originem aperit, cum ſcribit: *Cama eſt brevis lectus, & circa terram: Græci enim* χαμαὶ *humi dicunt*. Italico ſermoni propius eſt, quod in ch. pl. ſec. legitur, *camiſcia*. S. Auguſtinus verbum *joſum*, unde noſtrum *giu* effictum putat Menagius, uſurpavit. Apud D. Gaudentium Auguſtino æqualem *brodium* legitur. Jam vero Urbicius V. ſæculi ſcriptor, ſed adhuc ineditus, formulam affert, qua tribuni militibus olim imperitabant; in qua clariſſima Italici ſermonis veſtigia apparent: *Silentio mandata complete; non vos turbatis; bandum ſequite; nemo dimittat bandum, & inimicos ſeque*. Illuſtriora monumenta ſexti ſæculi ſcripturæ ſuppeditant; tunc enim *inſtrumentum plenariæ ſecuritatis*, ut ante vidimus, hac fere vulgari lingua eſt exaratum. Sub Longobardica demum, & Franci-

cepit, ut penitus exciſa ſit, & in aliam longe diverſam deflexerit: quid provinciis eveniſſe cenſebitis, quas limpidos ſinceroſque Latii latices numquam attigiſſe antea fuſius oſtendi? Exinde quidem certe Gallia bilinguis (xv) evaſit; cum poſt Franchorum in Galliis conſtabilitum imperium Francicam Romanamque ibi linguas invaluiſſe ſatis hodie ſcitum ſit. Primam equidem Franchi invexerunt, & cum in aula ab optimatibus uſurparetur, *Regiam* vulgo vocitabant: altera imæ dumtaxat multitudini inhæſit: ut ex Synodo Tauronenſi (a) ſub Carlo Magno habita ſit manifeſtum; ibi Epiſcopi admonentur, *ut homilias quiſque aperte transfer-*

---

cica tempora manifeſtius Italum eloquium ſeſe exſeruit. In quodam enim Deſiderii ultimi Longobardorum in Italia regis diplomate hæc, prorſus Italica omnia, habemus: *In carpene groſſo, in rovero arſa, uſque in alia rovero verde pertuſata*. Publicas denique ſupplicationes ſub Carolo M. ſic conceptas legimus: *Adriano ſummo Pontefice, & univerſale Papa, Redemptor mundi. Tu lo adjuva*. Sic paulatim igitur Italica lingua coaluit; ut a decimo uſque Chriſti ſæculo poemata primum prodire viſa ſint, deinde etiam ſolutæ orationes eo ſermone conſcriptæ. Tandem XIII. ſæculo permultos adſcivit ornatus; tantiſque hodie leporibus ſufferta eſt, ut nec Græcæ, nec Latinæ ſecunda ſit.

(xv) *Romana linguæ* monumentum illuſtrius non habemus, quam ſollemne Ludovici Germaniæ Regis jusjurandum, qui Carolo Franciæ regi conceptis eo ſermone verbis ſic dicitur juraſſe: *Pro Deo amur, & pro Chriſtian poblo, & noſtro comun ſalvamento diſt di in avant in quant Deus ſavir e podir me donat ſi ſalvare io ciſt meon fradre Karlo, & in adjudha, & in cadhuna coſa &c.* Poſt hæc in verba Ludovici Carolus Rex juramentum *Teudiſca Lingua*, quæ eadem fuit ac *Regia* ſeu *Francica*, concepit apud Du-Can. in Gloſſ. Vides hinc, quo Latina lingua nono Chriſti ſæculo devenerit, ut ab Italica noſtra difficile poſſis ſecernere.

(a) *Can.* 17.

Digitized by Google

ferre ſtudeat in Ruſticam Romanam linguam, quo facilius cuncti poſſint intelligere, quæ dicuntur. Cur autem *Romana*, & *Ruſtica* dicta ſit, Oedipo non opus eſt divinare, propterea quod ea ruſtici ſolum utebantur, & quæ poſt Franchorum adventum Romanorum reliquiæ in Galliis ſupererant; adeo ut egregie Sidonius Apollinaris (*a*) *rubiginem trivialium barbariſmorum* hujuſmodi ſermonem appellarit. Quid vero de Latialis eloquii fato in Hiſpaniis querar, cum eas Chaldaicæ linguæ ævo ſequiori unice incubuiſſe teſtetur Alvarus (*b*), ut nec amicum Latine per epiſtolam ſalutare quis auderet. Quid denique de Africa, & Oriente dicam, ubi ne umbram quidem Latinæ linguæ hodie poſſis agnoſcere.

Ergo quam artis diſciplina perpoliverat, boniſque auctibus auxerat caſtiſſimorum auctorum imitatio, mox & amplitudo imperii per ultimas terrarum partes diſſeminaverat, ea tantiſper ſtetit viguitque, dum ſalvum & incolume ſtetit Romanum imperium, quo mole laborante ſua una cum eo miſerandum Latina lingua fecit naufragium. Hic lacrymas, Auditores, continere nequeo, & Heſperiæ luctuoſæ inflicta damna, inuſtaſque vaſtitates non miſerari non poſſum. Pro curia, inverſique mores! Heu quam funeſti nefariique ignes palpitantia adhuc ſcriptorum membra diſſiparunt? quam impie flamma ferroque, & quacumque vi poſſet, venerandæ antiquitatis oſſa miles inquietavit inſolens? Heu ſceleſta barbaries Europæ, Africæ, Aſiæque commune ſepulchrum! en deperditas graviſſime perſcriptas ampliſſimi ſenatus auctoritates! en elangueſcentes, & emortuas legum, fœderumque ſollemniſſimas formulas! Valeant, valeant Gothi, Vandali, & ſiquæ humani generis portenta alia Ita-

(a) *Lib. IV. epiſ.* 10. (b) *In Jndic. Lum.*

Italiam noſtram quondam ad exitium, & ruinam vocarunt. Quanquam nihil eſt, quamobrem iſtos magnopere reprehendamus; nam certis eunt cuncta temporibus, naſci debent, creſcere, & extingui. In tanta hodie litterarum luce quis ferat rupices iſtos magiſtros malo puerorum natos, & vix inter denſiſſimas illas ignorantiæ tenebras perferendos? Quid iis facias, cum ulcera divinæ antiquitatis emarginare non verentes, miſeros adoleſcentes in quibuſdam tricis, & cerebroſis ambagibus, quas nec ægri ſomniant, ætatis florem inſumere veluti ex tripode jubent, &, ſi nolint, flagellis adigunt: nonne ambas eos jubeas inflare buccas, & quam liberalibus puellis ferulam minitantur, in eoſmet contorqueas; vel potius perpetuo inpiſtrinum compingnas, ut ibi tanqunm noxæ dediti damna optimis adoleſcentibus, & bonæ Latinitati illata ſarciant. Num hoc in vobis, ornatiſſimi adoleſcentes, flagitium feremus, quos Immortalis Dei cura, veſtrorumque patrum ſapientia fidei noſtræ ſalubrioribus præceptis imbuendos commiſerunt? Haud equidem patiar luteis vos inquinari ſcriptoribus, aut inutilium præceptionum quiſquilias conſectari; ſed, quod bene vobis feliciterque eveniat, ipſos caſtæ germanæque Latinitatis adire fontes non hortor ſolum, ſed etiam pro auctoritate, quam mihi in præſentia tribuiſtis, jubeo. Ita enim vos ſummum Latii ſplendorem conſecuturos, viamque vobis interiora ſtudia explanaturos promitto, & ſpondeo.

F I N I S.

Digitized by Google

VINDICIÆ BARONIANÆ

QUIBUS

Annalium pater a Rich. Simonis, & Sam. Baſnagii cavillationibus defenditur.

CUm pag. XVII. non pauca pro Baronio dixiſſem, eaque multis ad imam oram argumentis confirmare ſatagerem, opus, uti fit, opinione longius crevit in manibus, ut ad hunc poſtremum locum ea rejicere coactus ſim. Dabis autem, amice lector, veniam, ſi hanc pro Baronio defenſionem, qualiſcumque ſit, ſuſceperim. Id enim a memetipſo expreſſit ſingularis erga talem tantumque virum amorne, an veneratio? cui tantum quidem debet Hiſtoria Eccleſiaſtica denſiſſimis antea obſepta tenebris, ut tunc primum in conſpectum hominum prodire viſa ſit. Nec immerito ipſo vivente Baronio, ac vidente omnes prope una voce fatebantur, divinum opus non potuiſſe ab uno concinnari viro; ſed totum B. Philippi profuſis ad Deum precibus acceptum referri oportuiſſe, ac S. Spiritus afflatibus. Sed ecce tibi qui catervatim deinceps Eccleſiaſticas Hiſtorias vulgarunt, hi, cum tanta eis fax præluxiſſet, & a Baronio non modo rerum ſeries, ſed & ipſas res ſumpſiſſent, eo tamen devenere audaciæ, ut ob minima neſcio quæ humanæ fragilitatis errata in jus ſæpe illum vocare non dubitarint. Sed querelis, quæ nullo non loco moleſtæ ſunt, omiſſis, in medias res irruamus. Ac luculentiſſime ille quidem *ad Ann. Chr.* 34. & 45. mihi videtur probaſſe, Evangelium Marci Latine primitus elaboratum. Nam, inquit, *liber de Romanis Pontificibus, qui fertur nomine Damaſi, Marcum Latino ſermone Evangelium ſuum ſcriptis mandaſſe non obſcure ſignificat; itemque Græci, & Syri in eam procliviores videntur fuiſſe ſententiam; neque aliud voluiſſe videtur Gregorius Nanzianzenus* (in Car. de quatu. Evang.) *dum ipſum Italis ſcripſiſſe Evangelium teſtatur his verſibus:*

Marcus at Auſoniæ Chriſti miracula genti

Hæc

Hæc memorat, Petri nixus ſermone fideque.

Ad hæc pro explorato habendum cenſet, D. Marcum Romanis (penes quos Helleniſmus, & quod in uſu eſſet meretricio, & quod Tiberius, Claudiuſque Principes apud Svet. in Tib. c. VII. & in Claud. c. XVI. ſuis ſanctionibus eliminaſſent, jam exoleverat) ut velificaretur, animum ad ſcribendum adpuliſſe. Ad ultimum ita calculum ſubducit: *Non igitur Marcus in ſenatorum aliorumque nobilium Romanorum civium, qui Græcas litteras callerent, quos Græce loquentes pœnam ſequi cognoſceret, neque etiam in imperiti vulgi gratiam illud Græce ſcripſiſſe potuit, penes quod Græcus ſermo vileſcebat, uſu meretricio infamatus*; vid. Juven. Sat. XVI. Hæ mihi liquidiſſimæ videntur rationes, & mentis non iniquæ lectoribus facient fortaſſe ſatis. Verum, quandoquidem Richardus Simon eas refigere connititur, pluribus ego quantum potero auctoritatibus circumvallabo; quod antequam inſtituam, haud ejus verba producere gravate feram: *Tout ce raiſonnement* (loquitur de illatione Baronii, quam nuper protulimus, & quam ex veterum ſcriptorum teſtimoniis tanto viro colligere in proclivi fuit) *ne prouve rien, ſi l'on conſidere que Saint Pierre a parlé aux Juifs de Rome en la langue qu'ils entendoient, & que Saint Marc a recueilly dans la même langue les predications de cet Apôtre, a la priere de ces Juifs nouvellement convertis.* At Simoni quidem præivit Grotius, qui in annot. in tit. Marci ſic præfatur: *Judæi, qui Romæ agebant, plerique Latini ſermonis ignari, longa per Aſiam, & Græciam habitatione Græcam linguam didicerant, & Romanorum vix quiſquam erat non Græce intelligens*. Miror autem Grotium magis acutum cernere potuiſſe, quam Clementem Alexandrinum, aut Euſebium, aut denique Nazianzenum (Baron. l. c. ubi vide plura) qui ab Apoſtolicis temporibus propius aberant, & in recenti veluti negotio facilius noſſe poterant. Atqui hi omnes a Romanis flagitantibus, quin etiam Italis Marcum Evangelium ut ſcriberet inductum prodideruut. At demus, hoc in Judæorum gratiam Evangelium promulgatum. Num hinc ſequitur, Græco primum eloquio conſcriptum? tota via aberrent neceſſe eſt, qui ita ſenſerint. Nam Judæi, qui Romæ agebant, Latine prorſus colloquebantur, ut eorum quidam vel Latina poemata ſcriptitarint; vide Salm. in de. Ling. Hellen. p. 204. Hinc Martialis epig. 94. Theodorum quem-

Digitized by Google

quemdam Judæum poetam irridet:

Pierios vatis Theodori flamma penates
Abſtulit . . . .

Et epig. 45.

Ecce negas, juraſque mihi per verba Tonantis,
Non credo, jura verpe per Achiolam.

h. c. החיעלם *qui vivit in æternum*. Judæi profecto, qui ſuis ultimas prope terrarum oras coloniis repleverant, agnomen ab regionibus, & urbibus, quas incolebant, deſumere ſoliti fuerunt; id quod ex plurimis Actorum Apoſtolicorum locis innoteſcit, & præſertim ex Joſepho lib. II. contra Apionem, cui Judæos criminanti, quod cum ex Judæa ortum ducerent, tamen *Alexandrinos* appellari ſe cuperent, hæc Joſephus reponit: *omnes, qui ad coloniam aliquam devocantur, etſi plurimum ab alterutris genere differant, a conditoribus appellationem accipiunt. Et quid opus eſt de aliis dicere? Noſtrorum enim ipſorum hi, qui Antiochiam inhabitant, Antiocheni nominantur; jus enim civium eis dedit conditor Seleucus &c.* Ergo & Judæi, qui vivebant Romæ, *Romani* dicti ſunt, quod civitatis Romanæ eſſent honorem adepti. *gat. ad Cajum* de Auguſto ſic ait: *Ipſum vero nunquam inflammatum talibus obſequiis, hinc certo colligitur, quod numquam ſuſtinuerit ſe appellari Deum, vel Dominum, averſatus hanc adulationem, nec diſſimulans probari ſibi Judæos, qui abominarentur talia; alioqui non paſſus fuiſſet trans Tiberim bonam urbis partem teneri a Judæis, quorum plerique erant libertini* (Ρωμαῖοι δέ ἦσαν οἱ πλείους ἀπελευθερωθέντες, quorum plerique Romani erant, libertini generis) *quippe qui belli jure in poteſtatem redacti* (αἰχμάλωτοι γαρ ἀχθέντες εἰς Ιταλίαν, nam captivi in Italiam abducti) *a dominis manumiſſi fuerant, permiſſi ritu majorum vivere*. Jam vero quis Judæos toleraverit Romana civitate donatos, & ob diuturnum Romæ domicilium Romano ſermoni jam adſuetos Græce potius ferentes, quam Latine ſecum colloquia? aut cur potius Græca, quam Syriaca, vel alterius cujuſcumque gentis lingua utebantur, cum Philo non unde abacti ſint exprimat, ſed tantum in *Italiam* captivos ductos: & ex Act. Apoſt. loco infra explicando clariſſime exſiſtat, Judæos ejus gentis lingua, in qua ſedes fixerant, collocutos. Adde, quod Marcus Evangelium ſub

Digitized by Google

næ Judæos exiſtimandum eſt, quos ſub Auguſti principatu Philo commemorat (cum hi in communem locum jam abierint neceſſe ſit) ſed eorum liberos, quos editos in lucem Romæ a pueritia Latinum ſermonem hauſiſſe probabile eſt. Probabile autem? immo vero etiam certiſſimum videtur mihi. Etenim præter ea, quæ modo ex Marsiale ſtabilivimus, ex Act. II. dilucide hoc eruitur. Cum enim ſacra Pentecoſtes die divinum linguarum donum Apoſtoli accepiſſent, & inaudito variarum linguarum prodigio efferentur *magnalia Dei*, qui tum ex omnibus locis Hieroſolyma Judæi convenerant, ad tantæ rei portentum externati ſunt. *Nonne*, inquiebant, *ecce omnes iſti, qui loquuntur Galilæi ſunt? & quomodo nos audivimus unuſquiſque linguam noſtram, in qua nati ſumus? Parthi, Medi, & Ælamitæ, & qui habitant Meſopotamiam, Judæam, Cappadociam, Pontum, & Aſiam, Phrygiam, & Pamphyliam: Ægyptum, & partes Libyæ, quæ eſt circa Cyrenen, & advenæ Romani. Judæi quoque, & Proſelyti: Cretes, & Arabes.* Vides hinc, omnes iſtos, qui hic numerantur Judæi ἰδίᾳ διαλέκτῳ *propria* quemque *dialecto*, h. e. ea, quam in patria pueri adbiberant, uſos. Unde fit, ut, qui Romam habitabant Judæi, Latine loquerentur, ſicut qui Meſopotamiam, Chaldaice; qui Arabiam, Arabice: & qui Aſiam, Græce. Aſiam enim Minorem, quæ Græci oris erat, ſine *Minoris* additamento moris erat enunciare, ut patet ex Cic. in Manil. & ex Act. cap. XVI. 6. 7. Similiter cum abſolute Græciam dicebant, Minor ea intelligebatur, quæ obſidebat Campaniæ littora: Majorem alteram, quæ circa Tarentinum ſinum erat, ſuo appellabant nomine: vide Maz. in Tab. Her. p. 22. & alibi. Quod autem Cornelius a Lapide, & Menochius ad hunc, quem tractamus Actorum locum, per *Aſiam* hic intelligi volunt eam Aſiæ partem, quæ adjacet Propontidi, ii quidem (pace tantorum virorum dixerim) Aſiæ ſic preſſius dictæ limites nimium contrahere videntur. Interpres quidem Apollonii in II. Argon. obſervat nomen Aſiæ uni Lydiæ quondam tributum: Ἀσία γὰρ (inquit) πρότερον ἐκαλεῖτο ἡ Λυδία: At apud Romanos ſcriptores, & in ſacris litteris nuſquam ita accipitur, ſed totam Aſiam, quæ Minor dicta eſt, denotat, ubi & permulti Judæi, (ut ex plurimis Joſephi locis conſtat) commorabantur; Quamquam & Joniam interdum ſignificare non inficier, in qua illæ ſeptem erant Aſiæ Eccleſiæ, quæ in Apoca. I. 4. memorantur;

eam

Digitized by Google

eam enim S.Hieronymus, vel potius Euſebius de locis Act. Apoſt. *Specialiter Aſiam vocari* teſtatur. At hæc obiter adnotaſſe ſufficiat: inſtitutam porro orationem proſequamur. Ac recte Salm. in de L. Hell. ad q. V. interpunctionem illam tollit, quæ in Vulgata inter *advenas Romanos, & Judæos* interjicitur; ut hic intelligendi ſint tam origine Judæi, qui Romæ degebant, quam Proſelyti, h. e. Romani Judaiſmum amplexi; qui Hieroſolyma negotiationis cauſſa, vel religionis tunc adnavigaverant. Num igitur Romani illi Proſelyti etiam Græco ſermone utebantur? an in Judaiſmum prolapſi Græce quoque ſciendi neceſſitate premebantur? Neque officit, quod Apoſtolus ad Romanos Græcam epiſtolam miſerit; nam (ut mittam, quod Scholiaſtes Syrus Latine elucubratam prodit) cum de magno divinæ Gratiæ & Prædeſtinationis myſterio agendum ei eſſet, auctoritatem ſibi ex ſermone Romæ non vulgari conciliavit: & hodienum Epiſcopi ad inauguranda ſui Epiſcopatus initia Encyclias ad Chriſtianam plebem litteras Latine ſcribere conſueſcunt. Num inde quis eliciet, Latinam linguam hodie in uſu eſſe vernaculo?

Satis ſuperque mihi videor Baſnagii, qui & plumbeos in Baronium jactat pugiones, gerras venio. Is igitur ad A. D. *66.* totam in Baronium actionem ad tria capita reducit, ad Marci Hebraiſmum: ad Pauli epiſtolam Romanis Græce ſcriptam: ad Hieron. denique & Auguſt. auctoritates. Primum opponit Baronio, quod hic in Evangelio Marci *nonnullas* obſervaverat *Græcas voces improprias, quæ ex Latino Originali in Græcum ſemilatine tranſlata ſunt*, Sirletique laudaverat Cardinalis opus, qui hanc egregie ſpartam adornavit. At non miror equidem paucos illos, quos adnotavit Baſnagius, Evangelio Marci Hebraiſmos ſubeſſe; ſed plures alios ab ipſo non viſos ultro fateor. Verum qui Græcitas hujus Evangelii hinc oſtenditur? Poterat enim Latine lucubrari, & plures interim hebraiſmi obrepere, cum ab homine Hebræo ſcriberetur. Nam ita cum linguis omnibus comparatum eſt, ut, ſi quid externo ſermone illinamus, non poſſint non idiotiſmi noſtrates e calamo temere excidere. Ergo & Lucas, qui Græcæ locutionis ſeligentiſſimus habetur, ſæpiſſime in Hebraiſmos prolabitur. Nam e. g. quod in Deut. X. 17. ſcriptum legitur אשר לא ישא

id ipſum apud Lucam *αὐτολεξεὶ* ſonat: *non eſt perſonarum acceptor Deus.* פנים (Panim) enim *facies*, quod Helleniſtæ *πρόσωπον* vertunt, Hebræis eſt extimus quarumlibet rerum ambitus, & quidquid rei cujuſpiam gerundæ indicium præbet. Ita quod idem Lucas IX. 53. ait *& non receperunt eum, ὅτι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἦν πορευόμενον quia facies ejus erat euntis (in Jeruſalem)* id vicinum eſt illi loco II. Sam. VII. II. ופניך הלכים, quem LXX ſenes ita reddiderunt *τὸ πρόσωπόν σου πορευόμενον* facies tua ipſius euntis h. e. in prælium. Quid eſt igitur, quod ob hujuſmodi *φρασεολογίαν* de Marci Græciſmo dubitare poſſimus? Sic enim & Homerum Hebraice ſcripſiſſe fatendum erit, quod plurima Homericæ ſyntaxeos loca, itemque verborum, & ſententiarum Biblico ſermoni ſimillima ſint; vide Mazoch. in Spic. Bibli. Proleg. Sect. II. Alterum Baſnagii argumentum ſilentio prætereo, ne refricare cogar, quæ antea in apricum protuli. At neque plus ponderis tertium habet, quod tanti ille quidem fecit, ut Baronium novitatis arceſſere non recuſaverit, cum inquit: *At neque Baronium laudamus, dum inventa ſua anteponit antiquitati.* Jamdudum enim divinus homo Hieron. & Aug. auctoritates perſenſerat, eiſque Syros & Græcos opponit, qui ſecum conſentiunt; vide Nor. Genebr. in Chr. & Seld. in Eutychium, quem Baſnag. injuria *magnum fabulatorem* vocat, qui Seldeno eſt *Beda alter Ægyptius.* Sed ne tantorum Eccleſiæ Patrum nomine videar abuti, experiar ſane, an vera illorum ſenſa poſſim in lucem protrahere. Hier. igitur Epiſ. 123. hæc habet: *De novo nunc loquor Teſtamento, quod* Græcum *eſſe non dubium eſt, excepto Apoſtolo Matthæo, qui primus in Judæa Evangelium Hebraicis litteris edidit.* Nunc, quæſo te, Baſnagi, cum Hieron. præter Evangelium Mat. N. T. Græce exaratum prodit, excipitne Pauli ad Hebræos epiſtolam? At is in Cat. Lat. Script. Eccleſ. de eapte loquens epiſtola: *Scripſit*, inquit, *ut Hebræus Hebræis Hebraice.* Igitur cum Græce ſcriptum N. T. aſſerit, aperta uſus eſt ſynecdoche, ut Epiſtolam Pauli ad Hebræos, & Evangelium Marci haud dupie exceperit. Jam vero Auguſtinus l. I. c. 2. de Conſ. Evang. cum ait: *Horum ſane quatuor ſolus Matthæus Hebræo ſcripſiſſe perhibetur eloquio, ceteri Græco*, aliorum magis ſententiam videtur

ad.

Digitized by Google

adduxiſſe, quam ex ſui animi ſenſu locutus. Sed eſto, quod ita cenſuerit; num unus Auguſtinus, cujus ceteroqui nomen in re Theologica magnum eſt, reliquorum Patrum teſtimonia, Baroniique ex hiſtoria petita graviſſima argumenta diſſlabit? Quid? S. Irenæus Evangelium Marci poſt Neronis obitum, & S. Joh. Chryſoſt. non Romæ, ſed Alexandriæ vulgatum prodiderunt memoriæ. Num propterea ceterorum Patrum in alia omnia abeuntium auctoritas vacillabit?

Digitized by Google

INDEX AUCTORUM

Qui notantur, laudantur, explicantur.

A

Alcuinus laud. XXVI. *n.* IX.
Alvarus laud. XXXI.
Arnobius laud. XI.
S. Auguſtinus illuſt. XXI. *laud.* XXIX. *n.* XIV. *c.* 2. *explic.* XXXVIII.

B

Baronius laud. XV. *defend.* XVII. XXXIII. & *ſeq.*
Baſnagius not. XXXVII. I. & *ſeqq.*
Briſſonius laud. XXVIII. *n.* XIII.

C

Du-Cange laud. XVIII. *n.* XXI.
Caſaubonus laud. X. *n.* III. *c.* 1.
Cicero laud. III. V. IX. XIII. *n.* IV. *c.* 2. *illuſt.* XXXVI. *c.* 2.
Clemens Alex. laud. XXX. *c.* 2.
Clemens Rom. XV.
Conc. Chalcedonenſe laud. XV.
Conc. Turonenſe. laud. XXX.
Cornelius a Lapide not. XXXVI.

D

DioCaſſius laud. XIII. *ill.* XXXVII.
Dukerus Andreas laud. XXIII.

E

Eginhardus laud. XXVI. *n.* IX.
Euſebius explic. XIX. *n.* V. *c.* 2. *laud.* XXXIV. *c.* 2.
Ezech. Spanh. laud. VIII. X. *n.* III. *c.* 1. & 2. XI. XII. XIV. *n.* IV. *c.* 2. XVI. XVIII.

F

Fabricii Bibl. Lat. laud. XXIV.
Flavius Vopiſcus defend. ibid.
Franciſcus Philelphus laud. XXII.

G

S. Gaudentius laud. XXX. *n.* XIV. *c.* 2.
Gellius laud. VI. *n.* II. VIII. *illuſt.* X.
Gravina Vinc. not. XX. *n.* V.
S. Gregorius M. laud. XXVI. *n.* X. *c.* 2.
S. Gregorius Nazianzenus laud. XXX. *c.* 2.
S. Gregorius Turon. laud. XXVII.
Grotius not. XXXIV. *c.* 2.

H

S. Hieronymus illuſt. XVIII. *laud.* XX. XXII. XXIII. XXV. XXIX. *n.* XIV. *c.* 1. *expl.* XXXVIII.
Hiſt. Aug. Scriptores defend. XXIV.
Horatius laud. III.

I.

Interpres Apollonii laud. XXXVI. *c.* 2.
S. Joh. Chryſ. laud. XXXVIII.
Joh. Diaconus laud. XXVI. *n.* X. *c.* 2.
Joh. Villanus laud. ibid.
Joſeph. Heb. illuſt. XVIII. XXXV. *c.* 1. *laud.* XXXI. *c.* 2.
S. Irenæus laud. XXXVIII.
S. Iſidorus illuſt. IV. *n.* 1. *laud.* XXIII.

Digitized by Google

XXIII. XXIX. *n.* XIV. *c.* 2.
Julii Cæſaris Comm. laud. VIII.
Juſtinianus illuſt. X. *n.* III. *c.* 2. XII.
Juvenalis illuſt. XVI. XVII. XIX. XXXIV. *c.* 1. 2.

L

Lex 17. *D. de ſtatu hom. explic.* XIII. & *ſeq.* & *n.* IV. *l.* II. *D. de Leg.* 3. *laud.* IX. XIX. *n.* V. *c.* I. *l. quoniam C. de Teſt. explic.* XIX. V. *c.* 1. *l.* 48. *D. de re Judi. illuſt.* XIV. *l. unic. C. de ſtud. lib. laud.* XX.
Lipſius laud. XIII. XIX. XXI.
Livius laud. V. *Explic.* VII.

M

Mabillonius laud. XX. & *ſeq.*
Manutius not. XI. *n.* III. *c.* 2.
Martialis illuſt. XXXIV. *c.* 2. & *ſeq.*
Mazochius laud. IV. V. VI. VII. XI. XII. XVI. XXXVIII.
Muratorius laud. VI. *not.* XXIII. *n.* VIII. *laud.* XXIX.

N.

Nicolaus Papa laud. XV.
Novella VI. Imp. Juſtin. laud. XXVI. *n.* X. *c.* 1.

P

D. Paulus explic. XIII. *n.* IV. *c.* 2. *illuſt.* XXXVII. *c.* 1.
Petrus Hamo not. XXVIII.
Philo ill. XXI. & *ſeq.*
Philoſtratus illuſt. XX. *n.* V. *c.* 1.
Plinius laud. II.
Plutarchus laud. XXI.
Procopius laud. XXV.

Q

Quintilianus laud XXIII. *n.* VII. *c.* 2. & XXIV.

R.

Rich. Simon not. XVII. & XXXIV. & *ſeqq.*

S.

Salmaſius laud. XXII. *n.* VII. *c.* 2. *not.* XXIII. XXIV. *laud.* XXXIV. *c.* 2. XXXVI. *c.* 2.
Scaliger Julius laud. VII.
Schultin. vet. Juriſp. laud. X. *n.* III. *c.* 2.
Sidonius Apollinaris laud. XVI. XXXI.
Sigonius laud. X. *n.* III. *c.* 1.
Statius Papinius laud. XII.
Strabo illuſt. VII. X. *n.* III. *c.* I. XVI. XVIII.
Svetonius laud. XIII. *n.* IV. XVI. XXXIV. *c.* 1.

V

Valerius Maximus illuſt. XIV.
Valeſius not. XIX. *n.* V. *c.* 2.
Ulpianus laud. IX. X. *n.* III. *c.* 2.
M. Varro laud. XXVII.

Digitized by Google

E R R A T A

SIC CORRIGE.

Fruſtatio in ep. Ded. v. 9.		*cor.*	Fruſtratio
Neve ibid. fin.		*cor.*	Neque
Catilenam	pag. II.	*cor.*	Cantilenam
Beneſicii	pag. V.	*cor.*	Beneficii
Exſoletas	Adn. II.	*cor.*	Exoletas
Juſtiniauus	Adn. III.	*cor.*	Juſtinianus
Aq.	pag. XXVI.	*cor.*	Ab
Barahtrum	pag. XXVII.	*cor.*	Barathrum
Latinaæ	Adn. XIV.	*cor.*	Latinæ
Carlo	pag. XXX.	*cor.*	Carolo
Tauronenſe	ibid.	*cor.*	Turonenſe
Tanqunm	pag. XXXII.	*cor.*	Tanquam
Compingnas	ibid.	*cor.*	Compingas
Latii	ibid.	*cor.*	Latii ſermonis
Interiora	ibid. fin.	*cor.*	Ad interiora

VA1 1514993